

Karl August Wittfogel

ORIJENTALNA DESPOCIJA USPOREDNO ISTRAŽIVANJE TOTALNE MOĆI

Zagreb, Globus, 1988. god., preveo:
Drago Dujmić, 478 str.

Početak ovog stoljeća potreba za razumjevanje Marxa i Lenjina postaje nezaobilazna, čime se i marksizam pretvara u vodeći kritičko-analitički pogled na svijet mnogih intelektualaca. Wittfogel je na zapadu slavjen kao neprekosnoven autoritet teorije »hidrauličkog društva«, međutim u komunističkom svijetu i na onim područjima koja dijele tu ideologiju smatra se da njegova društveno-povijesna i društveno-politička analiza nije prihvatljiva. Godine 1962. mađarski sinolog Ferenc Tökei optužuje Wittfogela za prisvajanje Marxovog pojma »azijatskog«.

Iza napada na njegovu studiju o azijatskom (hidrauličnom) društvu i orijentalnom despotizmu skriven je napad na otkrića u vezi s idejom azijske restauracije.

Wittfogel tvrdi:

»Lenjin je teoretski definirao azijsku restauraciju nakon svoje rasprave sa Plehanovom 1906. god., a praktički ju ostvario nakon 1917. godine. Njegovi su sljedbenici »pročistili« njegovo nasljeđe u interesu novog režima, koji je isključivo i njima donosio korist«. Wittfogel naglašava da su u prvom redu pokušali izbrisati formulu »azijatske restauracije« i s njom povezane argumente o »garancijama« — čiju je djelotvornost Lenjin smatrao potrebnom za unapređenje ruske revolucije prema socijalizmu i za

sprečavanje njezina izopačenja. Socijalizam je za Lenjina bio poredak koji je Marx skicirao 1871. u duhu Pariške komune, i to je eksplicitno prihvatio 1916-17. u »Državi i revoluciji« kao prijeko potreban korak na putu do komunizma.

Izopačenje boljševičke revolucije za koje je Plehanov rekao da je neizbježno i kojeg se Lenjin plašio, uključivalo je restauraciju »starog« carističkog poredka, kojeg su on i Plehanov ponekad nazivali »poluazijatskim«, a ponekad »azijatskim«. (str. 10.)

Wittfogelova knjiga je obimno djelo, dovoljno je napomenuti da sadrži čak tridesetdvije stranice opširne bibliografije, i deset pomno razrađenih poglavlja. Sama studija ima tri ključna aspekta pravilnog sagledavanja teorijskog materijala:

- a) Pokušaj definiranja specifičnosti nezapadnog, poluupravljačkog sistema despotske vlasti.
- b) Tumačenje totalitarizma kao totalno upravljačke despotskije varijante tog sistema.
- c) Iskorištavanje velikih strukturiranih pojmova s namjerom da indentificira značenje obrasca društvene strukture i promjene.

To je vidljivo iz sljedećeg pasosa: »Pokušaji da se ocijene fenomeni komunističkog totalitarizma — kao što su kolektivno rukovođenje i autokracija, ekonomija moći i ekonomija, samoreprodukcija i samolikvidacija — više će štetiti nego koristiti budemo li se u prvom redu oslanjali na iskustva policentričnih društava i zanemarimo li jedine prave preteče trajno uspješne totalne vlasti: **orijentalne despocije**. Nastojanja da se objasne agrarne krize u Sovjetskom Savezu i komunističkoj Kini dat će problematične rezultate budemo li sovjetsku poljoprivredu analizirali kategorijama američke po-

ljoprivrede, a kinesku kategorijama sovjetske poljoprivrede.

Takva su nastojanja po svojoj namjeni makroanalitička, a u suštini mezoanalitička. Ona nepravilno generaliziraju, jer se temelje na ograničenoj i neodgovarajućoj empirijskoj osnovi«. (str. 5)

Totalni teror — totalna potčinjenost — totalna usamljenost

Problem **totalitarizma** bio je kod klasika marksizma svakojako tumačen: Engels je sagledavao taj problem samo u njegovom društveno-povijesnom obliku. Lejnin, koji ga je u svojim komentarima o restauraciji projicirao u budućnost, također ga je vidio samo u njegovom društvenom obliku. Obojica su suštinski razmišljali u klasnim kategorijama.

Socijalni totalitarizam zahtjeva totalnu pokornost čak i od progresivnih klasa (u slučaju neposlušnosti sljedi totalna kazna), gospodari u novom poretku doista formuliraju svoju novu politiku suštinski u socijalnim kategorijama.

Jednako kao što jučerašnje potlačene klase mogu na novi način biti potlačene i **danas**, čak još i okrutnije, tako i potlačene nacionalne (etničke) grupe od jučer, mogu biti ponovo potlačene, bilo posredno (podržavanjem starog genocida etničkih manjina) ili izravno (istrebljivanjem domaćeg stanovništva). Na taj način totalno socijalno i etničko ugnjetavanje mogu povezati: Gulag i Auschwitz«. (str. 14)

(Kao ilustraciju uputno je pogledati CONQUEST, Robert: Čemerna žetva. Bgd., Filip Višnjić, 1988. god.)

Wittfogel i njegovo dijelo

Posljeratni interes američke znanosti za Aziju i SSSR naglo je porastao da bi pedesetih godina ponovo

zamro pojavom McCarthyjeve komisije. To je uzrokovalo ponovno stvaranje krutih stavova u proučavanju marksizma i Rusije. Wittfogel se je osjetio obaveznim da svojom knjigom pokuša donekle ublažiti taj »nesporazum« američke vlade: »U Orjentalnim despotijama upozorio sam sociologe i kreatore mnijenja u SAD i inozemstvu da analiza »hidrauličke« privrede (kojoj sam posvetio prvih pet poglavlja knjige) daje ključ za probleme svjetske povijesti koju su dugo zanemarivali. Samo ključ i ništa više. Rezultate te analize trebalo je razraditi da bi se stvorio drugačiji pristup raznolikostima hidrauličnih (azijatskih) ključnih područja, hidrauličkom rubu i podmarginalnoj zoni u svijetu. Nakon što sam to učinio u ključnom VI. poglavlju, razradio sam u VII. poglavlju rezultate s obzirom na problem privatnog vlasništva (koje se ne može potpuno definirati ako se ne uzme u obzir azijsko iskustvo), a u VIII. poglavlju s obzirom na problem birokracije kao vladajuće klase (što su oni kojima totalna upravljačka vlast donosi korist, smatrali najvećim tabuom). Vrhunac istraživanja je u IX. poglavlju, gdje izričito spominjem Marxova (Engelsova i Lejninova) shvaćanja azijskog sistema, koji sam implicitno uspoređivao u prijašnjim poglavljima. U desetom i ujedno posljednjem poglavlju primjenio sam rezultate čitavog istraživanja na »azijaska« kretanja našeg vremena — na raspad prijelaznih azijskih društava i na stvarnost azijske restauracije u Sovjetskom Savezu i komunističkoj Kini. Moje se gledište temelji na klasičnom shvaćanju društva i povjesti s posebnim naglaskom na zaokretu koji mu je dao Marx svojim pojmom azijskog društva i poluazijske Rusije. To shvaćanje vodi don znanstvene analize glavnih sukobljenih snaga našeg vremena — do jedinog

znanstvenog pristupa tim snagama«.
(str. 28)

Knjiga *Orijentalna despocija* jednako je aktualna kao i prije trideset godina. Fenomen političkog ropstva ostaje u obliku totalnog političkog i ekonomskog ropstva glavni problem planete. I danas se na tom području primjenjuju masovna represivna sredstva: masakr na Bejingu (Peking, NR Kina), dokaz da komunistička gerontokracija Deng Xiaopinga ne odustaje od totalitarizma, nemiri u sovjetskim republikama Azerbajdžanu i Moldaviji... sve to daje ovoj knjizi aktualitet studioznog sagledavanja Azijske problematike i kompleksnosti totalitarizma. I za kraj što drugo nego preporučiti kao dopunu Wittfogela, Pu Yia i njegovog »Posljednjeg kineskog cara«,¹ jer Bejing je tradicija njegovih predaka.

Tvrtko Ujević

Roger Bastide

SOCIOLOGIJA I PSIHOANALIZA

»Narijed«, Zagreb, 1987. g., str. 335 + 14

Davne 1931. g. Roger Bastide je zapisao: »Nemajući namjeru poricati ulogu individualnih utjecaja i fizioloških dispozicija, mislimo da je utjecaj intelektualne i društvene sredine presudan«. (Bastide, R. 1981. g. *Umjetnost i društvo*, Zagreb: Šk. knjiga) Upravo na toj čanjenici zasniva se i njegovo

¹ PU Yi: Posljednji kineski car: od nebeskog sina do novog čovjeka, Opatija, Otokar Keršovani, 1988. god.

vo djelo »Sociologija i psihoanaliza« u kojem autor temeljito proučava odnose između dvije kompleksne znanstvene discipline, pokušavajući ukazati na važnost njihovog međusobnog prožimanja, donekle usvajajući teoriju komplementarnosti. Velika zasluga za formuliranje odnosa komplementarnosti između psihoanalize i društvenih znanosti pripada G. Dévereuxa. Što podrazumjeva načelo komplementarnosti? Psihologija i sociologija se mogu upotpunjavati, ali mi u kojem slučaju svesti jedna na drugu.¹

Knjiga je tematski podjeljena u dva dijela sa nizom pripadajućih poglavlja, a kako saznajemo iz uvoda rezultat je niza predavanja održanih na Sveučilištu u Sao Paulu. Unutar obimnog prvog dijela (»Povijesno mjesto problema odnosa između psihoanalize i sociologije«) Bastide, dakako ponajprije sagledava ortodoksnu freudizam i dirkemovsko nasljeđe, njihove temeljne suprotnosti (prvenstveno libida nasuprot dominaciji institucije), izvodeći zaključak koji je potvrđen samim povijesnim razvojem konfrontiranih teorija, o »pomirujućem preobražaju freudovske psihoanalize i dirkemovske sociologije. Suočavajući nas s kritičkom analizom Freudove teorije (evolucionističke postavke društvenih pojava, tri elementarna stanja Nad — ja — Ja — Ono), kao i njegovim kasnijim približavanjem sociologiji,² autor ne propušta prikazati način na koji su Freudovi učenici (Jones, Roheim, Ginsberg) primjenili ideje na neke tradicionalne sociologijske probleme označivši time nastanak »psihoanalitičke sociologije«.

Unutar heterogenosti objašnjenja Freudovih sljedbenika implicitne su

¹ KORIŠTENI PODACI: RUDI SUPEK: Psihoanaliza i sociologija; komplementarnost ili proturječnost, Naprijed, Zagreb, 1987.

² Freud: Masovna psihologija i analiza JA, 1922, Nelagodnost u kulturi, 1930.